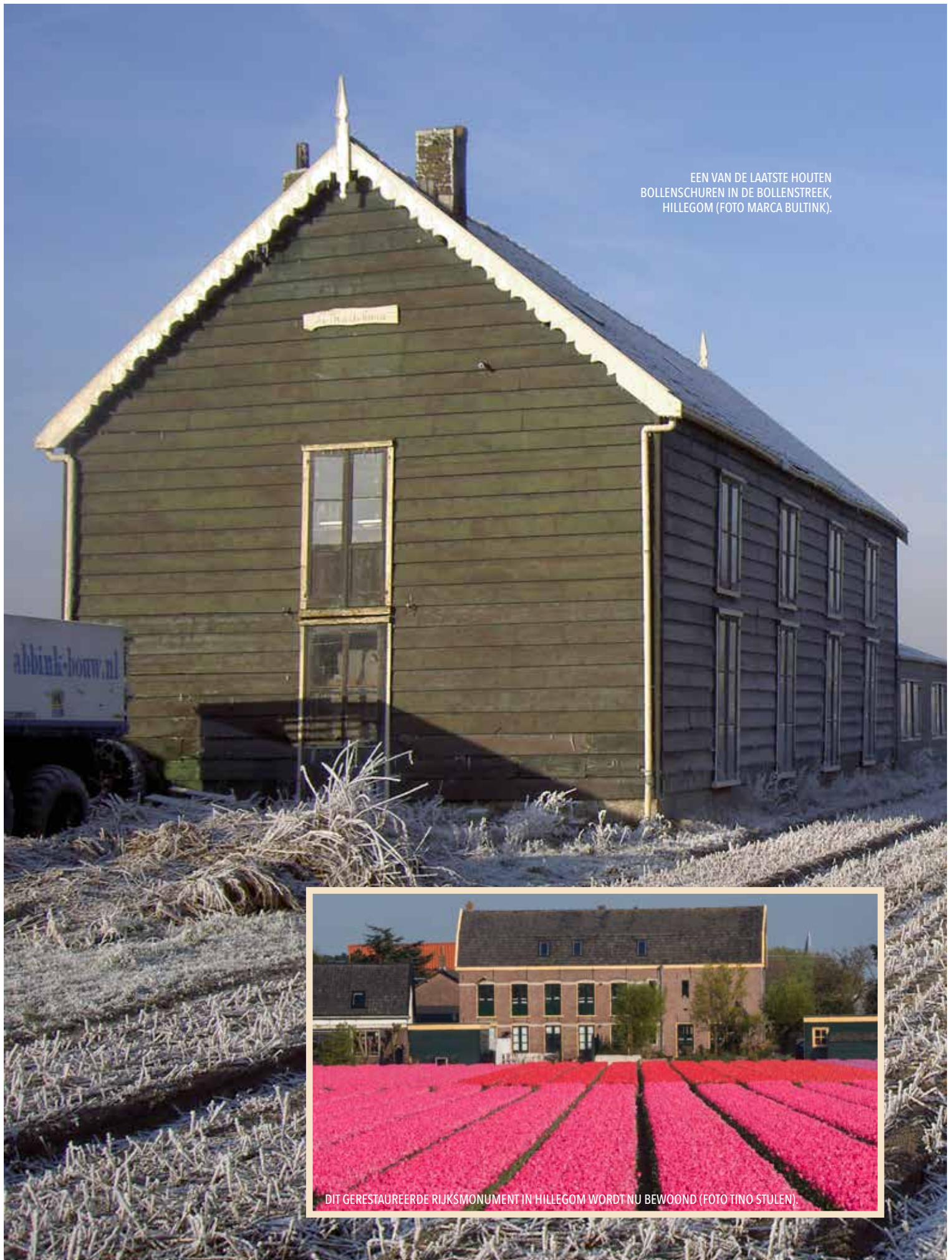

EEN VAN DE LAATSTE HOUTEN
BOLLENSCHUREN IN DE BOLLENSTREEK,
HILLEGOM (FOTO MARCA BULTINK).

DIT GERESTAUREERDE RIJKSMONUMENT IN HILLEGOM WORDT NU BEWOOND (FOTO TINO STULEN).

Bijna honderd bollenschuren beschermd monument

Iconen van de Bollenstreek

Bollenschuren. Het zijn de pakhuizen van de Bollenstreek, waarin bloembollen werden gedroogd en verwerkt. Twintig jaar geleden was dit industrieel-agrarisch erfgoed nog ten dode opgeschreven. Nu zijn bijna honderd bollenschuren beschermd monument. Bovendien hebben veel schuren een nieuwe bestemming als woning, kantoor of winkel.

TEKST: MARCA BULTINK EN PETER NIJHOF

Bollenschuren zijn onlosmakelijk verbonden met het karakteristieke landschap van de Bollenstreek, maar dat was niet altijd zo. Tot twee eeuwen geleden was de binnenduinrand tussen Haarlem en Leiden bezaaid met fraaie landgoederen en buitenplaatsen.

Begin 19e eeuw brak een andere tijd aan: regenten en kooplieden verkochten hun buitens en lieten de woeste duingronden afzanden. Het zand werd afgevoerd en gebruikt voor de aanleg van stadswijken en spoorlijnen. De vlakke geestgronden werden ontgonnen tot tuinbouwgrond.

Aanvankelijk teelde men er groenten en fruit, hooguit wat bloembollen als bijverdienste, maar al snel bleek dat tulpen, hyacinten en narcissen uitstekend gedijen op deze zandgronden. In de loop van de 19e eeuw steeg de belangstelling voor bolbloemen, vooral toen de export naar het buitenland op gang kwam. Er was steeds meer grond nodig om al die bloembollen te produceren. Tuinders uit de buurt van Haarlem verhuisden met hun kwekerijen naar het zuiden, waar ruimte was. Ook boeren in het gebied stapten steeds meer over op bloembollenteelt. Toen begin 20e eeuw de kalkzandsteenfabriek in Hillegom op grote schaal begon met het afzanden van de duinen, veranderde het gebied definitief. Zo ontstond de huidige Bollenstreek.

Drogen, opslaan en verwerken

In het zanderijenlandschap, dat de regio kenmerkt, zijn de zandsloten en hoge duinwegen nog steeds zichtbaar. Maar het meest opvallend daarin zijn de oude bollenschuren, die als iconen in het landschap staan. Ze zijn speciaal ontworpen voor het drogen, opslaan en verwerken van bloembollen. Na de oogst in de zomer moeten bloembollen eerst drogen voordat ze zijn te verwerken. Een deel wordt in de herfst opnieuw geplant voor de teelt van bloemen of jonge bollen, maar verreweg het grootste deel van de oogst is bestemd voor de verkoop in binnen- en buitenland.

Aanvankelijk legden boeren en tuinders de bollen te drogen op de zolder van hun huis. De groeiende export vanaf het midden van de 19e eeuw leidde tot de bouw van speciale bollenschuren, eerst van hout, later van steen. Daarin werden de bollen op houten stellingen uitgespreid. Die vormen tevens de constructie van het gebouw, die het dak en de vloeren draagt. Houten deuren in de gevels zorgden voor natuurlijke ventilatie.

Na de komst van elektriciteit in 1922 stapten veel bollenkwe-

kers over op het drogen met warme lucht. Er kwamen ventilatoren in de schuur en luchtroosters in de gevels. Ventilatie-deuren werden vervangen door kleinere stalen ramen. De bloembollen werden voortaan bewaard in gaasbakken; houten kisten met een gazen bodem, die op elkaar gestapeld een verplaatsbare bollenstelling vormden. Dat scheelde veel gesjouw met bollenmanden.

Vorm volgt functie

Rond 1965 verschenen de eerste stalen bedrijfsgebouwen in het landschap. In die loodsen wordt gewerkt met grote machines en vorkheftrucks. De bollen komen nu in kuubskisten van het land en worden in één productielijn gedroogd, gepeld, gesorteerd, geteld en verpakt.

Dat gebeurt in grote bedrijfsgebouwen; de oude bollenschuren zijn daarvoor niet langer bruikbaar. Dat is de reden dat driekwart van de circa 1.500 bollenschuren die ooit in de Bollenstreek stonden, in de loop der tijd is afgebroken. Er zijn er nu nog ruim 400 over.

De ontwikkelingen in de techniek en logistiek in de bloembollenbedrijven zijn dus bepalend geweest voor de architectuur van de gebouwen. Aan de buitenkant is te zien hoe binnen met bollen werd omgegaan. Vorm en functie vallen samen; daarom zijn bollenschuren qua architectuur ook zo waardevol. Toch had niemand tot medio jaren '90 oog voor deze gebouwen. Oude bollenschuren werden zonder protest gesloopt; andere raakten bouwvallig door achterstallig onderhoud. Schuren die wel een nieuwe bestemming kregen,

ARBEIDERS IN HET BOLLENLAND BEGIN 20E EEUW. OP DE ACHTERGROND DE BOLLENSCHUUR WAARIN GEOOGSTE BOLLEN GEDROOGD WERDEN (FOTO MUSEUM DE ZWARTE TULP).

BOLLENSCHUUR MET HOUTEN VENTILATIEDEUREN, EEN RIJKSMONUMENT IN VOORHOUT (FOTO JOS WARMENHOVEN).

werden gerenoveerd, zonder rekening te houden met authentieke kenmerken.

Behoud en herbestemming

Wat pakhuizen zijn voor Amsterdam, betekenen

bollenschuren voor de Bollenstreek. Ze tonen opkomst en bloeitijd van de bloembollencultuur. Dit bijzondere cultuurhistorisch erfgoed is niet alleen regionaal van belang, maar voor heel Nederland.

Dat besef drong in 1996, het Jaar van het Industrieel Erfgoed, door bij de provincie Zuid-Holland. Daarom ging in 1997, met steun van de provinciebestuurders, het *Project Behoud en Herbestemming Bollenerfgoed* van start. Eerst onder de vleugels

als belangwekkend cultuurhistorisch erfgoed. Voor tientallen schuren zijn adviezen uitgebracht over de monumentale waarde en over de mogelijkheden voor restauratie en hergebruik.

Jaarlijks wordt de Zwarte Tulp Prijs uitgereikt aan eigenaren die hun bollenschuur op zorgvuldige wijze hebben behouden. Door middel van schildjes op schuren, een fietsroute, lezingen en publiciteit wordt voortdurend geattendeerd op dit streekeigen erfgoed. Hierdoor is de aandacht voor bollenschuren en het draagvlak voor behoud ervan flink gegroeid.

Nieuw leven

In 1998 wees de rijksdienst elf bollenschuren aan als rijksmonument. Acht jaar later werd, samen met de gemeenten, de Regionale Collectie Bollenschuren vastgesteld. Op die lijst staan ongeveer honderd bollenschuren die voor de Duin- en Bollenstreek zo waardevol en kenmerkend zijn, dat ze behouden moeten blijven.

Sindsdien zijn veel schuren op de gemeentelijke monumentenlijsten gezet, waardoor inmiddels 94 bollenschuren een vorm van monumentenbescherming genieten.

Dat is echter nog geen waarborg voor behoud. Zonder een rendabele (nieuwe) functie is er geen geld voor onderhoud en restauratie. Daarom is ook steeds gewerkt aan herbestemming van bollenschuren. Om overheden en eigenaren te overtuigen van de mogelijkheden is in 2006 het boek *Nieuw Leven voor*

Tentoonstelling

In Museum De Zwarte Tulp te Lisse is tot en met

19 februari 2017 de wisseltentoonstelling *Bollenschuren, Iconen van de Bollenstreek* te zien. Daarin staan de architectuur, de betekenis voor het landschap en het hergebruik van bollenschuren centraal.

Adres: Museum De Zwarte Tulp, Grachtweg 2A, 2161 HN Lisse. www.museumdezwartetulp.nl

POSTER TENTOONSTELLING BOLLENSCHUREN.

van Museum De Zwarte Tulp, vanaf 2006 onder het CultuurHistorisch Genootschap Duin- en Bollenstreek. Sinds die tijd is door een groep Bollenstreekers onvermoeibaar gewerkt aan behoud en herbestemming van bollenschuren. Het boek *Beelden van Bollenschuren* (1998) zette deze gebouwen definitief op de kaart

oude bollenschuren gepubliceerd. Daarin staan voorbeelden van schuren die een nieuwe bestemming hebben gekregen, zoals woonhuizen, winkels, kantoren en kookstudio's. Inmiddels zijn bollenschuren gewilde objecten voor mensen die graag in een industrieel gebouw willen wonen of werken. Het is wel belangrijk dat bij restauratie de karakteristieke kenmerken van bollenschuren zichtbaar blijven. Daarbij gaat het om ramen en deuren, maar ook om originele details als ventilatieroosters, schoorstenen en hijsbalken.

Ondernemers en handelaren

Twee eeuwen bloembollenteelt en -handel hebben grote invloed gehad op de ruimtelijke ontwikkeling van de Bollenstreek. Het boek *De Bollenstreek, Landschap en erfgoed van de bloembollencultuur (2015)* laat zien hoe landschap en erfgoed met elkaar samenhangen en welke invloed de mens daarop gehad heeft.

Bollenbedrijven en woonhuizen zijn in clusters en linten bij elkaar gebouwd, doorgaans aan de rand van het bollenland en aan vaarwater. De verschillende gebouwen bij elkaar vormen ensembles van bollenerfgoed. De woonhuizen variëren van eenvoudige optrekjes voor de talloze landarbeiders die het zware werk deden, tot kapitale villa's. Het illustreert hoe boeren en tuinders in enkele generaties opklommen tot innovatieve ondernemers en slimme handelaren, die hun stempel drukten op het gebied.

Bollenfamilies

Door familiebezit, huwelijk en ondernemingsgeest zagen bloembollenkwekers en -handelaren hun welstand steeds

verder toenemen. Vooral in het eerste kwart van de vorige eeuw, de gouden tijd van het bollenvak, groeiden sommige bollenfamilies uit tot ware dynastieën. Ze bouwden almaar grotere bedrijfsgebouwen en konden zich net als de burgemeester en de notaris grote villa's veroorloven, met dienstbodes en fraai meubilair. Namen als Bloemlust en Hyacintha verraden dat bollenfamilies het huis hebben laten bouwen.

Daarnaast behoren ook veilinggebouwen, laboratoria, koelhuizen en de tuinbouwschool tot het bollenerfgoed. Speciale aandacht verdienen de schaft- en materiaalschuurtjes, die als gevolg van mechanisatie en schaalvergroting in hoog tempo uit het bollenland verdwijnen. Begrijpelijk, want de Bollenstreek is een productielandschap, waarin een economische topsector zich draaiend moet zien te houden. Tegelijkertijd ontleent de streek juist aan de kleinschaligheid van het landschap en het bollenerfgoed haar toeristische aantrekkelijkheid.

Het is de kunst de cultuurhistorische waarden van het landschap en het bollenerfgoed zichtbaar te houden, want die vertellen samen het verhaal van de Bollenstreek.

Auteurs Marca Bultink en Peter Nijhof zijn lid van de Werkgroep Bollenerfgoed van het CultuurHistorisch Genootschap Duin- en Bollenstreek. www.bollenerfgoed.nl

BLOEMBOLLENKWEKERS-VILLA MIGNON IN NOORDWIJK (FOTO JOS WARMENHOVEN).

LANDSCHUURTJE IN HET BOLLENLAND IN VOGELENZANG (FOTO JOS WARMENHOVEN).